

Bodzentyn - Zagroda Czernikiewiczów

W Bodzentynie, przy ulicy 3 Maja 13 znajduje się zabytkowa **zagroda Czernikiewiczów**. Zajmuje ona zachodnią połowę dawnej posesji należącej do tej rodziny. W skład zagrody wchodzi: budynek mieszkalny, budynek gospodarczy oraz wozownię, które wraz z zamykającym podwórze od ulicy Św. Ducha drewnianym ogrodzeniem tworzą zwarty zespół w kształcie czworoboku.

Zagroda została zbudowana w **1809** roku przez Jana Czernikiewicza, o czym świadczy belka z napisem fundacyjnym i datą budowy domu: „**ŚWIĘTY FLORYANIE BROŃ DOMU TEGO 23 CZERWCA A.D. 1809**”. Był on dość bogatym gospodarzem, posiadał 34 morgi ziemi.

Pierwotnie składa się z jednoizbowego domu z przejezdną sienią, czterech pomieszczeń inwentarskich (stajni, obory, chlewika i cieleńnika), przejezdnej wozowni i wiaty. Obiekty te tworzyły zabudowę w kształcie podkowy, zamkniętej wysokim drewnianym ogrodzeniem. Taki kształt zagrody przetrwał do 1870 roku. W tym okresie właścicielem zagrody był syn właściciela – Wincenty Czernikiewicz (1827 – 1900). Kolejny właściciel – Jan Czernikiewicz, syn Wincentego w latach **70 - tych XIX** wieku dobudował drugą izbę (od wschodniej szczytowej strony domu). Izba ta posiadała dodatkowe wejście od strony północnej. Na krótką przed śmiercią (1912 rok) Jan przekazał gospodarstwo synowi – Władysławowi. Rok później Władysław dokonał zmian w pierwszej najstarszej izbie. Przede wszystkim powiększył okno w elewacji frontowej, zbliżony do kwadratu oraz wyciął nowy otwór okienny w ścianie północnej. Została także położona w pierwszej izbie podłoga z desek, w miejsce dotychczasowej glinianej polepy.

W **1920** roku Władysław Czernikiewicz zlikwidował wiatę przylegającą od tyłu do budynku mieszkalnego i wybudował w to miejsce dwie nowe izby. Przed wejściem do czwartej izby postawiono prowizoryczną sionkę i komórkę. Nastąpiły także zmiany w funkcjach niektórych pomieszczeń gospodarczych, np. cieleńnik zamieniono na sieczkarnię. Nie najlepsza sytuacja materialna właściciela (Władysław musiał spłacić pięcioro rodzeństwa) nie pozwalała na dalszą modernizację gospodarstwa, co spowodowało stopniowy jego upadek. Władysław Czernikiewicz wynajął nawet jedną z nowo wybudowanych izb w zamian za czynsz i pomoc w gospodarstwie.

Nie poprawiło to jednak sytuacji. Budynki zagrody popadały w coraz większą ruinę. Po śmierci Władysława w 1964 roku właścicielką domu została jego żona Wiktoria i była nią do 1981 roku.

W sierpniu **1981** roku zagrodę Czernikiewiczów, decyzją Naczelnika Gminy Bodzentyn wywłaszczono i nieruchomość przekazano na własność Muzeum Wsi Kieleckiej.

Zagroda Czernikiewiczów jest charakterystyczną formą zagrody małomiasteczkowej. Kształtowały ją zarówno czynniki typowe dla wsi (rolniczy charakter warsztatu pracy), jak również wzory budownictwa małomiasteczkowego, np. przejezdna sień domu. Budynek w swej formie dziewiętnastowiecznej prezentował najprostszy typ dwuizbowego, jednotraktowego domu z przejezdną sienią. Dobudowanie dwóch izb w okresie międzywojennym sprawiło, że mieszkalna część zagrody składała się dwóch chronologicznie różnych zespołów. Na starszy, z XIX wieku składają się: przejezdna sień i dwie izby w układzie jednotraktowym. Zespół młodszy, z 1920 roku złożony z dwóch izb dobudowanych do pierwotnej bryły domu pod kątem prostym od strony północnej, przy czym jedna izb ma komunikację wyłącznie z izbą najstarszą, druga z nich ma samodzielne, jedyne wyjście od zewnątrz. W południowej, frontowej ścianie domu znajduje się jeden z ciekawszych elementów architektonicznych – wrota do sieni, jednoskrzydłowe, osadzone na drewnianej konstrukcji, zwanej kołowrotem.

Pod względem zastosowania materiału budowlanego i rodzaju konstrukcji zagroda Czernikiewiczów ściśle nawiązuje do tradycji ludowej ciesiołki z regionu świętokrzyskiego. Ściany wszystkich budynków wzniesiono z drewna jodłowego. Dach czteropółciowy jest nakryty gontem.

Wszystkie budynki zagrody zostały posadowione na niskiej podmurówce, wykonanej z kamienia polnego, spojonego gliną. Podłogi w budynku mieszkalnym (oprócz sieni i początkowo pierwszej izby – gliniane polepy) wykonane były z desek. W pomieszczeniach gospodarczych znajdowała się posadzka z kamieni albo ubita ziemia.

Dom był wyposażony w trzy zespoły piecowe, w tym piece grzewcze i chlebowe. Piece były wzniesiono z łamanego kamienia łączonego gliną (wewnętrzne części pieców chlebowych były murowane z cegły). Wszystkie piece i komin w sieni były polepione warstwą gliny i pobielone wapnem.

Obecna ekspozycja, urządzona już po przejęciu zagrody przez Muzeum Wsi Kieleckiej jest ukazaniem wyposażenia

pomieszczeń zagrody w sprzęty niezbędne do prowadzenia gospodarstwa domowego i produkcji rolnej przez średniozamożną, wielopokoleniową rodzinę. Zgodnie z tym, izba pierwsza i sień i wszystkie pomieszczenia gospodarcze są przykładem wnętrz z II połowy XIX wieku, izba druga reprezentuje wnętrze mieszkalne z początku XX wieku, zaś izba trzecia z okresu międzywojennego.

W sieni znajduje się, m.in. *stępa nożna* do obróbki ziarna zbożowego na kaszę, koło niej z lewej strony znajduje się duży *kadłub* na ziarno, a po prawej stronie miarka na ziarno. Przy przeciwległej ścianie, we wnęcie filara kominowego służącego do gotowania na otwartym ogniu znajduje się żelazny *trójnóg* z postawionym nań żeliwnym *saganem* (duże naczynie z żelaza lub miedzi, w którym gotuje się wodę lub większe ilości jedzenia).

W izbie pierwszej o najstarszym wyposażeniu znajdują *półka* (rodzaj otwartej szafki na naczynia) z umieszczonymi na niej fajansowymi talerzami, zdobionym ręczną, kolorową malaturą. Obok drewniany, klepkowy *cebrzyk* (duże drewniane naczynie z klepek, zwykle o dwóch uszach) na trzech wysokich nogach, który służył do mycia naczyń.

W prawym rogu izby znajduje się *warsztat tkacki*, który ma podkreślić silne tradycje tkactwa ludowego w regionie świętokrzyskim. Po przeciwległej ścianie usytuowany jest trzon kuchenny, a obok *skrzynia drewniana*, a na niej dwuczęściowa *maglownica ręczna*.

Sień i izba pierwsza posiadają jako podłogę glinianą polepę, pozostałe izby mają podłogi z prostych, drewnianych desek.

Izba druga – w skład wyposażających ją sprzętów wchodzi, m.in. *dwuczęściowy kredens* (z górną częścią oszkloną), stół z *domowym ołtarzykiem*, stojący między dwoma łózkami. Koło jednego z łóżek stoi *kolebka na biegunach*. Przy ścianie obok trzonu kuchennego z piecem chlebowym znajdują się narzędzia do wypieku chleba – długa, płaska łopata, tzw. *wiosło* i *pociosek* do wygarniania żaru z pieca. W izbie tej znajduje się również *zegar z wiszącymi wagami* oraz (na piecu) *młynek do kawy* i *żelazko z duszą*.

W obu izbach wisza liczne obrazy o treści religijnej, często ozdobione kolorowymi bibułkami, koronami kwiatowymi, charakterystycznymi dla wiejskich i małomiasteczkowych wnętrz z 2 połowy XIX wieku i początków wieku XX.

Izba trzecia wyposażona jest w sprzęty z okresu międzywojennego. Są tu umieszczone nowe formy mebli: *szafa*, *komoda* i prostokątny stół usytuowany na środku izby z czterema stojącymi przy nim krzesłami. Obok komody stoi maszyna do szycia typu „Singer”. Na ścianach wiszą zdjęcia rodzinne w ramach, makatki wykończone frędzlami oraz *zegar z wahadłem*. Piec – jedynie grzewczy, bez trzonu kuchennego, może obrazować zmianę funkcję tradycyjnej izby – oddzielenie się pomieszczenia mieszkalnego od kuchennego.

W stajni (pierwsze pomieszczenie gospodarcze licząc od budynku mieszkalnego) eksponowany jest m.in. *żłób* wykonany z wydłubanego pnia drzewa. Nad żłobem znajdują się *drewniane drabinki* na siano.

W komorze (pierwotnie cielętnik) można zobaczyć, m.in. *żarna* do mielenia zboża, drewniany kadłub na drzewo oraz narzędzia do obróbki lnu – *drewnianą międlicą* i drewnianą szczotkę.

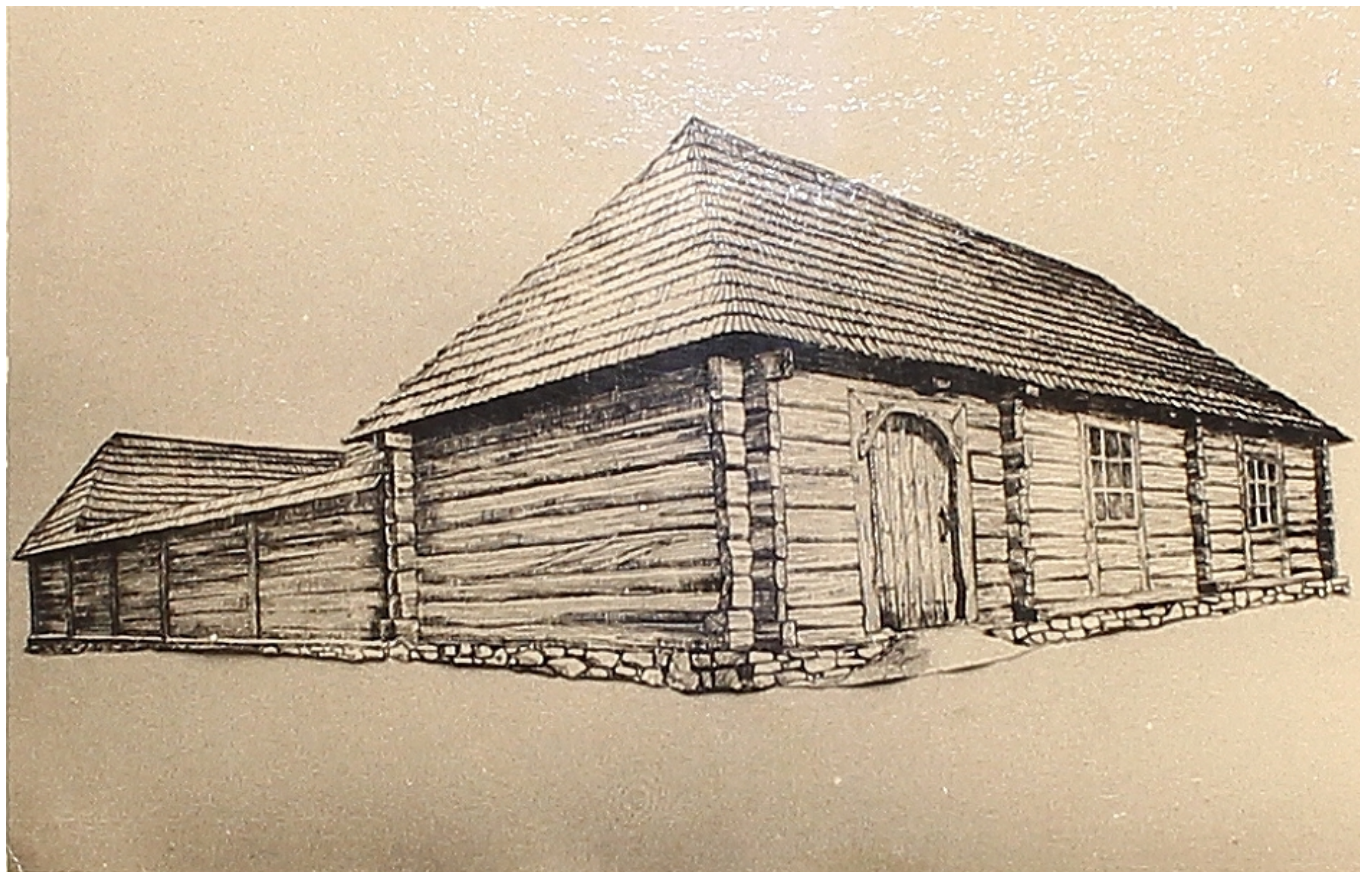
Narzędzia do uprawy roli oraz środki transportu zostały zgromadzone w wozowni. Znajdują się tam: drewniane, okute *radło* (narzędzie do spulchniania ziemi, bez jej odwracania), drewniany *pług* z żelazną okładnicą (narzędzie uprawowe do wykonywania orki), kompletne *sanie osobowe*, *wóz z dyszlem*.

Cechą charakterystyczną tej zagrody jest brak stodoły.

Zagroda Czernikiewiczów jest najstarszą i jedyną tak kompleksowo zachowaną małomiasteczkową zagrodą znaną z terenów Kielecczyzny.

Zadania:

Źródło nr 1, Zagroda Czernikiewiczów w Bodzentynie, Archiwum Państwowe w Kielcach, zespół archiwalny nr 1125 - Zbiór fotografii 1830 - 1987, sygn. 212 - Zagroda Czernikiewiczów w Bodzentynie - ryciny 1960 - 1970

Kto i kiedy wybudował zagrodę?

W którym roku miały miejsce dobudowy , drugiej, trzeciej i czwartej izby?

Jaki element domu jest charakterystyczny dla zabudowy małomiasteczkowej?

Z czego została zbudowana Zagroda?

W którym roku Zagrodę Czernikiewiczów przejęło Muzeum Wsi Kieleckiej?

Źródło nr 2: Izba nr 1, 2002 r.

Źródło nr 2: Izba nr 2, 2002 r.

Źródło nr 2: Izba nr 3, 2002 r.

Źródło nr 2: Fragment wozowni, 2002 r.

Wymień po trzy sprzęty dla każdej z trzech izb?

Izba 1 –

Izba 2 –

Izba 3 –

Wymień po dwa narzędzia znajdujące się w komorze i wozowni ?